

Süleyman Turan, *Kutsal ve Hayvan: Dinlerin Hayvanlara Bakışı*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, 470 sayfa

Hayvanlar, yabani, evcil ve sürüngen gibi farklı türlerde yaratılan varlıklardır. Bu varlıklar denizde, karada ve havada yaşamış ve tıpkı insan toplulukları gibi ait oldukları familyalarda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ayrıca tarihsel süreç içerisinde hayvanlar birçok amaç için kullanılmış, yünlerinden eşyalar yapılmış, üzerlerindeki değerli şeyler değerlendirilmiş ve insanın hizmetine sunulmuştur. Hayvanların insana pek çok faydasının olmasının yanı sıra, insanların inandıkları dinin, hayvanlara bakışı açısı da önemli bir yer tutmaktadır. Bu minvalde hayvanların insanların mensup olduğu dini gelenekler tarafından nasıl algılandığı, sosyal hayatta nasıl karşılık bulunduğu güncelliğini korumaktadır. *Kutsal ve Hayvan: Dinlerin Hayvanlara Bakışı* başlıklı çalışma, din çalışmalarında aşına olduğumuz “*kutsal/sacred*” kavramını hayvan kavramıyla birlikte ele alması konuya farklı ve ilgi çekici bir özellik kazandırmıştır.

Yeni dini hareketler ve dinlerin misyonerlik faaliyetleri alanlarında araştırmalarının yanı sıra editöryel çalışmalarıyla da tanınan Süleyman Turan, “*Kutsal ve Hayvan*” isimli kitabın editörlüğünü üstlenmiştir. Dünya dinlerinin hayvanlara bakışı geniş bir çerçevede irdelenmiştir. Kitap genel olarak hayvanlara bakışı Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam, Hint Yarımadasındaki ve Uzak Doğu’daki hatırı sayılır mensubu olan dinler üzerinden değerlendirmiştir. Bilindiği gibi çoğu dini öğreti, evrensel bir değer olarak özelde hayvan âlemine, genelde ise tüm canlılara saygı duyma ilkesine sahiptir. Hayvanların hukuk sistemlerindeki yerine bakıldığında, Süleyman Kandemir ve Hasan Örucü tarafından yazılan “*Modern hukukta Hayvanlar*” bölümü, hayvan hakları konusuna ülkelerin hayvan hakları ile ilgili uyguladıkları müeyyidelere değinerek açıklanmaya çalışıldığı görülür. Hayvan hakları ile ilgili yasal düzenlemelerin işe yaramadığına, hayvanlara yönelik muameleler konusunda caydırıcılığın ancak insanların kalbine merhameti yerleştirmekle gerçekleşeceğine değinilmektedir (s.83). Devletlerin bu minvalde tedbirler alması gerektiği, çarpıcı bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Yasin Meral tarafından yazılan “*Yahudilik’te Hayvanlar*” bölümünde, köklü bir geleneğe sahip olan Yahudilerin ilahi

emir çerçevesinde insanların ruhani yönünün açığa çıkarılması gerektiği ön plandadır. Yahudilerin kutsal metni Tanah'ta ise sembolik anlamda konuşan hayvanlara yer verildiğinden bahsetmektedir. Dursun Ali Aykıt tarafından kaleme alınan "Hıristiyanlıkta hayvanlar" bölümünde ise, Hıristiyanlık inancının hayvanlara bakışında Yahudilik dininin devamı bir dini geleneğin olduğunu, ancak birbirinden ayrılan noktaların da mevcut olduğu görülmektedir. Hıristiyanlık metinlerinde hâkim olan sevgi dilinin hayvanlar için de kullandıkları görülmektedir. Nitekim Hıristiyanların, Yahudilerin kutsal kitabı Tanah'ta yer alan hayvanlara bakışına farklı yorumlar getirdikleri de görülmektedir. "İslam'da Hayvanlar" bölümünü Kur'an-ı Kerim üzerinden değerlendiren Muhammet Yılmaz, İslam dininin hayvanlara bakışının kendinden önceki semitik (Yahudilik, Hıristiyanlık) dinlere benzer olduğuna değinmektedir. İslam'da hayvanların Allah'ın emaneti olduğu algısı belirgin olmasının yanı sıra Kur'an-ı Kerim'in hayvanlarla ilgili ayetlerde merhamet vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Cemil Kutlutürk ve Zehra Yılmaz'ın kaleme aldığı "Hinduizm'de Hayvanlar" bölümünde Hint bölgesindeki dinlerin hayvanlara bakış açıları genel anlamda hayvanlara değer vermeye, sevgi ve şefkat beslemeye yönelik olduğu görülmektedir. Hinduizm dininde karma çarkı önemlidir ve bir sonraki yaşam ona göre belirlenmektedir. Nitekim bu inanca göre kişinin bir sonraki hayatına bir hayvan olarak gelmesi de söz konusudur. Dolayısıyla Hinduizm'de ölüm, bir yok oluş değil yeni bir başlangıçtır. Bu da hayvanlara karşı münasebetsiz davranışları önlemekte etkili olmaktadır. Dinlerin hayvan algılarında farklı hayvan figürlerinin ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Mesela Hinduizm için "üreten" olduğuna inanılan, bu anlamda evrenle aynı özelliklere sahip olduğu düşünülen ineğe, özel bir kutsallık atfedilmekte ve ineklere zarar vermeme hususunda caydırıcı kurallar konulmuştur. Diğer Hint dinlerine de bakıldığında Budizm, Sihizm, Caynizm gibi dinlerin hayvanlara şefkat ve sevgi dili geliştirdikleri görülmektedir.

Cuma Özkan'ın yazdığı "Konfüçyanizm (Ruizm) ve Daoizm'de Hayvanlar" bölümünde ise Çin dinlerinde hayvanların ikinci planda olduğuna değinilmiştir. Bu husus dinin öğretilerinde hayvanlara sevgi dili besleme ve şefkat gösterme gibi söylemlerin olmamasından da anlaşılmaktadır. İnsan yararına olan durumlarda hayvanlardan istifade edilebileceği düşüncesi hâkimdir. Dolayısıyla Çin dinlerinde hayvanları önemli kılacak kutsallık atfedilmemiştir. Halil İbrahim Şenavcu'nun yazdığı

“Şintoizm’de Hayvanlar” bölümünde ise Japon dinlerinin hayvanlara bakışını anlamak için öncelikle Japon dinin önemli kavramı olan *kami* inancını bilmek gerektiği belirtilmektedir. *Kami* felsefesinde temelde “ruhsal öz” nedeniyle her varlığın özünün olduğu inancı hâkimdir. Bu sebeple, hayvanların da insanlar ve diğer canlılar gibi korunması gereken varlıklar olduğu inancı hâkimdir. Bu noktada din mensubu toplulukların hayvana bakışını anlamlandırmak en nihayetinde dinlerinin temel felsefesini bilmekle mümkündür. Nitekim din olgusu sosyal, ekonomik ve mimari gibi pek çok faktörü etkileyen bir üst yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu geleneklerin yanında Yunan tanrılarının da mitsel düşünceler çerçevesinde hayvan benzetmelerinden yola çıkılarak tanrılarına güç aşıladığını görmekteyiz. Bahsi geçen dinlerden farklı olarak Afrika yerel dinlerinde insan, hayvan ve bitki âlemlerinin iç içe ve bir anlamda dini-ahlaki sistemi bir arada barındırdıkları görülmektedir. Afrika yerlileri gerçek hayatı biyo-ekolojik çoğulculuğu içine alan bir anlayışla değerlendirmektedir.

Genel anlamda dinlerin hayvanlara bakışını değerlendirecek olursak, hayvanların içgüdüsel yaşamlarından ötürü insanlardan farklı olarak bir sorumluluk yüklenilmemektedir. Kitapta dinlerin önemli bir ögesi olan “kurban” kavramının derinlemesine incelenmemesi dikkat çekici bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinlerin kurban eylemine verdiği önem incelenebilecek bir konuydu. “Kutsal ve Hayvan” başlığını taşıyan bir çalışmada, doğrudan kutsal ve hayvan ile ilişkili olan kurban kavramına ve uygulamalarına yer verilmemesi, kanaatimizce eksiklik olarak ön plana çıkmaktadır. Bölümlerin kendi içlerinde işlenmesi, çalışmanın genelinde bir düzenin hâkim olmasının yanı sıra konuların da tutarlı bir bütünlükle işlendiği göstermektedir. Teknik anlamda da kitabın akademik dilde sıklıkla görülen, dil sınırlılıklarını aşmış olduğunu görmekteyiz. Kitap muhteva açısından Türkiye’de din alanında yapılan çalışmalarda eksikliği hissedilen bir konuya değinmiştir. Konuyla ilgili alan çalışmaları yapacak olan araştırmacılar için başvurulacak kaynak türündendir.

Ayten BAYRAM

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi